

राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी
हागणदारी मुक्तीचे सुधारित धोरण

महाराष्ट्र शासन

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: ग्रापाधो-१११३/प्र.क्र.१५६/पापु-०७

७ वा मजला, गोकुळदास तेजपाल रुग्णालय संकुल प्रशासकीय इमारत,

मंत्रालय, मुंबई-४०० ००१

तारीख: २२ जानेवारी, २०१४

वाचा

- १) शासन निर्णय क्रमांक: ग्रापापु-१००५/प्र.क्र.७४(२)/पापु-०७, दिनांक ०२ मे, २००५
- २) शासन निर्णय क्रमांक: ग्रापायो-११०९/प्र.क्र.१०४(अ)/पापु-०७, दिनांक १७ मार्च, २०१०
- ३) शासन निर्णय क्रमांक: ग्रापाधो-११११/प्र.क्र.२०३/पापु-०७, दिनांक २१ डिसेंबर, २०११
- ४) शासन निर्णय क्रमांक: ग्रापाधो-१११२/प्र.क्र.१५४/पापु-०७, दिनांक १४ सप्टेंबर, २०१२
- ५) शासन परिपत्रक क्रमांक: ग्रापाधो-१११२/प्र.क्र.१६०/पापु-०७ दिनांक ०४ ऑक्टोबर, २०१२
- ६) शासन परिपत्रक क्रमांक: ग्रापाधो-१११२/प्र.क्र.१६०/पापु-०७, दिनांक १५ जानेवारी, २०१३
- ७) शासन निर्णय क्रमांक: ग्रापाधो-१११३/प्र.क्र.१०३/पापु-०७, दिनांक ०६ जून, २०१३
- ८) शासन निर्णय क्रमांक: ग्रापाधो-१११३/प्र.क्र.१३०/पापु-०७, दिनांक १५ जुलै, २०१३

प्रस्तावना

राज्यातील ग्रामीण भागांमध्ये उघड्यावर शौचास बसण्याच्या सामान्य जनतेच्या सवयींमध्ये जाणीवपूर्वक बदल व्हावा, गावांमध्ये स्वच्छ व आरोग्यदायी वातावरण निर्माण व्हावे, त्याहीपेक्षा स्त्रीयांचा सन्मान राखला जावा यादृष्टीने दिनांक ०२ मे, २००५ पासून राज्यात ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी हागणदारी मुक्तीचे धोरण स्विकारण्यात आले आहे. तसेच संदर्भ क्र.२ च्या शासन निर्णयान्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी प्रस्ताव तयार करताना संबंधित गाव ६० टक्के हागणदारी मुक्त असणे व प्रगतीपथावरील योजनांना शासन हिश्याचा दुसरा हप्ता वितरीत करतांना संबंधित गाव १०० टक्के हागणदारी मुक्त असणे या दोन्ही अटी विहित करण्यात आलेल्या आहेत. मात्र या अटींची काही गावात पूर्तता होत नसल्याने ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीवर विपरीत परिणाम होत असून योजनांकरीता निधी वितरीत करण्यास व योजना विहित कालावधीत पूर्ण होण्यास अडचणी निर्माण होत आहेत. तसेच ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या एकंदर आर्थिक व भौतिक प्रगतीवर देखील याचा विपरीत परिणाम होत असल्याचे शासनाच्या निदर्शनास येत आहे.

ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी विहित केलेली हागणदारी मुक्तीची अट राज्यातील टंचाईसदृश्य/दुष्काळसदृश्य परिस्थिती, ५० पैसेपेक्षा कमी आणेवारी इत्यादी कारणामुळे संदर्भाधिन क्र.३ ते ८ येथील शासन निर्णय/परिपत्रकांन्वये वेळोवेळी शिथिल करण्यात आली होती.

सन २००३-२००४ पासून केंद्र शासनाने संपूर्ण स्वच्छता अभियान सुरु केले आहे. या अभियानाच्या माध्यमातून ग्रामीण भागातील जनतेचे जीवनमान उंचावणे कामी महत्वाचा घटक असलेल्या वैयक्तिक शौचालय बांधकामास प्राधान्य देण्यात आले आहे. या अभियानाचे दिनांक ०१ एप्रिल, २०१२ पासून निर्मल भारत अभियान असे नामकरण करण्यात आले आहे. जनगणना २०११ नुसार महाराष्ट्रातील ग्रामीण कुटूंबांची संख्या १३०.१७ लक्ष असून यापैकी वैयक्तिक शौचालय घराच्या परिसरात असलेल्या ग्रामीण कुटूंबांची संख्या फक्त ४९.४६ लक्ष तर खुल्यास शौचास जाणाऱ्या ग्रामीण कुटूंबांची संख्या ७२.६३ लक्ष आहे. केंद्र शासनाच्या संकेतस्थळावर संपूर्ण स्वच्छता अभियानांतर्गत उपलब्ध असलेली माहिती व जनगणना २०११ मध्ये उपलब्ध असलेली माहिती यामध्ये तफावत आढळून आल्याने केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार राज्यात २७,९०२ ग्राम पंचायतीमध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत पायाभुत सर्वेक्षण करण्यात आले. या पायाभुत सर्वेक्षणानुसार एकूण ग्रामीण कुटूंब संख्या १२५.२४ लक्ष असून यापैकी शौचालय असलेली कुटूंब संख्या ६०.३२ लक्ष तर शौचालय नसलेली कुटूंब संख्या ६४.९२ लक्ष असल्याचे दिसून आले आहे.

जनगणना २०११ व पायाभुत सर्वेक्षणामध्ये निदर्शनास आलेल्या माहितीवरून ग्रामीण भागामध्ये वैयक्तिक शौचालय बांधकामाबाबत उदासिनता असल्याचे दिसून येत आहे. त्यामुळे वैयक्तिक शौचालय बांधकाम व वापरास अधिक गती देणे आवश्यक असल्याने ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांकरीता हागणदारी मुक्तीची अट पुर्णपणे काढून टाकणे संयुक्तिक ठरणार नाही. यासाठी संतुलीत दृष्टीकोन स्विकारणे गरजेचे आहे. त्यामुळे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांकरीता असलेल्या हागणदारी मुक्तीच्या अटीचा हेतू विचारात घेता तसेच निर्मल ग्राम योजनेत महाराष्ट्र राज्याची प्रगती पाहता हागणदारी मुक्तीची अट पुर्णतः शिथिल करण्याऐवजी त्यामध्ये सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय

प्रस्तावनेत नमुद केलेली वस्तुस्थिती विचारात घेवून राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी यापुर्वी असलेल्या हागणदारी मुक्तीच्या धोरणात बदल करून पुढीलप्रमाणे हागणदारी मुक्तीचे सुधारीत धोरण अवलंबिण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे

अ.क्र.	बाब	निधी वितरीत करण्यासाठी हागणदारी मुक्तीची सुधारीत अट
१	योजनेचा प्रस्ताव तयार करतांना	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभुत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटूंब संख्येमध्ये २५ टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटूंब संख्येच्या ६० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.

अ.क्र.	बाब	निधी वितरीत करण्यासाठी हागणदारी मुक्तीची सुधारीत अट
२	योजनेस शासन निधीचा पहिला हप्ता वितरीत करतांना	योजनेचा प्रस्ताव तयार करण्यासाठी वर नमुद केलेल्या अटीच्या अधीन राहून पहिला हप्ता वितरीत करण्यात यावा.
३	योजनेस शासन निधीचा दुसरा हप्ता वितरीत करतांना	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभुत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटूंब संख्येमध्ये ५० टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटूंब संख्येच्या ७० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
४	योजनेस शासन निधीचा तिसरा हप्ता वितरीत करतांना	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभुत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटूंब संख्येमध्ये ७५ टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटूंब संख्येच्या ८० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
५	योजनेस शासनाचा अंतिम १० टक्के निधी वितरीत करतांना	संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभुत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटूंब संख्येमध्ये १०० टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटूंब संख्येच्या ९० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.

संदर्भाधिन शासन निर्णय क्र. २ मधील परिच्छेद क्रमांक ७.३ ब मध्ये हागणदारी मुक्तीसाठी नमुद केलेली अट या शासन निर्णयान्वये अधिक्रमीत करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक 201401221258227328 असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(चेतन निकम)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा.राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा.उप मुख्यमंत्री यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

४. मा.मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
५. मा.राज्यमंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
६. मा.विधीमंडळ सदस्य (सर्व), विधानभवन, मुंबई.
७. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, सर्व मंत्रालयीन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. प्रधान सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई.
९. सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, मुंबई.
१०. विभागीय आयुक्त (सर्व),
११. संचालक, भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे.
१२. जिल्हाधिकारी (सर्व),
१३. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषदा (सर्व),
१४. संचालक, समाज कल्याण संचालनालय, पुणे.
१५. संचालक, पाणी व स्वच्छता सहाय्य संस्था, बेलापुर, नवी मुंबई.
१६. महालेखापाल, महाराष्ट्र-१, मुंबई (लेखापरीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता),
१७. महालेखापाल, महाराष्ट्र-२, नागपूर (लेखापरीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता),
१८. मुख्य अभियंता (सर्व), महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
१९. अधिक्षक अभियंता (सर्व), महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण/भारत निर्माण कक्ष
२०. कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषदा (सर्व),
२१. मंत्रालयीन सर्व विभाग व त्यांच्या अधिपत्याखालील सर्व क्षेत्रीय कार्यालये
२२. पाणी पुरवठा विभागातील सर्व पर्यवेक्षीय अधिकारी/सर्व कार्यासने
२३. निवड नस्ती (कार्यासन पापु-०७)